

VPRO-Meet-up: Mensen, goden en technologie

Huibrecht Boluijt, december 2017

Weergave van pitch/interview met Huibrecht Boluijt n.a.v. de hieronder geformuleerde stellingen:

1. “Met de komst van de technologie lijken we de code van het leven te hebben gekraakt”. Deze veronderstelling wordt meer en meer gebezigd door wetenschappers. Maar klopt dat wel, hoe sterk zijn de bewijzen en wat is de vooruitgang waard?

Huibrecht Boluijt: De kracht van het denken en de rationele vermogens lijken zich inderdaad met de toegenomen kennis te vergroten. Maar dit is slechts een cirkelredenering die in zichzelf weinig tot geen betekenis heeft. Want begrijpen we daarmee het leven echt beter? Is de mens in staat om dankzij de toegenomen kennis meer grip op het leven te krijgen dan alleen het leven te kunnen verlengen? Nee, want een eeuw van wetenschappelijk onderzoek naar het gedrag van mensen heeft geleerd dat mensen niet (uitsluitend) rationeel zijn. Zelfs met steeds meer kennis voorhanden over goede en kwade keuzes, goede en slechte kanten van ons gedrag zijn we niet in staat om verstandig te handelen. Zonder in een discussie te belanden hoe men het begrip verstandig dan moet definiëren kunnen we in elk geval consensus vinden over het feit dat ruzies, echtscheidingen, zelfdodingen, geweld, oorlogen, milieuvervuiling ons allen benadelen en het niet verstandig is om ons daarmee in te laten. Deze voor de mens slechte dingen zijn met de rede blijkbaar niet te beteugelen. En toch doen we het. Hoe kan dat dan als we ogenschijnlijk al zover zijn dat we de ‘code zouden hebben gekraakt’? De ratio, de kennis, het weten wordt m.i. te veel waarde toegedicht. Het is niet de enige pijler van ons bestaan. We bestaan door denken én door voelen. Waarbij het voor de geesteswetenschappers nog altijd de vraag blijft hoe deze grootheden zich tot elkaar verhouden. Wat we wel mogen concluderen is dat de ratio inderdaad wordt versterkt door het huidige wetenschappelijke denken. Maar is weten wel weten? Waar blijft het kennen van het voelen?

‘Het hart kent namelijk redenen die de rede niet kent’. Daar zit meteen het verschil: bij kennis spreekt men van weten en bij voelen spreekt men van kennen. Dat laatste is m.i. fundamenteeler ‘kennis’. Wat doet men met dat fenomeen in wetenschap? Niets of nauwelijks iets uiteraard. Op de psychologie, de filosofie en de theologie na. Omdat het zo moeilijk, of wellicht geenszins meetbaar is. De enige school waar men deze echte kennis opdoet is die van de ‘ontmoeting’ met de ander. Daar leert men voelen. En aan dat voelen lijkt een chronisch gebrek merkbaar door de moderne mens. Want ondanks de voortschrijdende technologie en ook ondanks dat we meer en meer weten houden mensen zich meer dan ooit bezig met zingevingvragen. Daarom mag zingeving nooit ontbreken in wetenschap. Zij zijn als broer en zus. En daar wringt ‘m de schoen. Veronderstellen dat we de code van het leven kraken doordat we cellen kunnen reproduceren en levende wezens kunnen klonen is onjuist. We hebben het dan slechts over materie die we kunnen vermeerderen. Handig, dat wel. Een nieuwe oor op kweek zetten lijkt in de toekomst peanuts en dat is fijn voor de machinale kant van de mens maar het klonen (vermeerderen) van gevoel, de ziel, de geest blijft voorlopig een lastige opgave wanneer we ons alleen maar blind blijven staren op de kennis van het hoofd en niet die van het hart.

Wetenschappers beweren dat mensen zichzelf niet goed kennen. Zij hebben daarin gelijk, ook al doelen zij slechts op het feit dat met de toegenomen technologisering computers en robots slimmer zijn dan mensen doordat deze veel meer data met elkaar kunnen vergelijken en daarmee sneller en slimmere en vooral rationeel beter gefundeerde keuzes kunnen maken. Ja, het klopt inderdaad dat de cognitieve grip op het individuele leven bij mensen zich heeft vergroot door de opkomst van de technologie en de toegenomen medische en technische kennis. Zij weten meer. Ook over zichzelf. Maar de emotionele grip is een andere zaak dan de (zelf)kennis van het hoofd. Het verkennen van de eigen binnenwereld, de gevoelswereld blijft namelijk juist een aangelegenheid die zich afspeelt buitenom BIG DATA.

We moeten vooral niet vergeten dat we ook nu moeten leren leven i.p.v. dat we verdrinken in de wens alleen maar het leven te willen (be)grijpen i.p.v. het te durven ontvangen. Van jongs af aan moeten we daarom kinderen leren wat voelen betekent naast het weten. De opvoeding, ook op de school, is daarvoor de geëigende plek. Want in gezinnen wordt niet zelden het voelen (op traumatische wijze) afgeleerd. En ook de school schrappt expressieve en ervaringsvakken. En pc’s, I-pads en ‘zitvakken’ komen er voor in de plaats. Het bewegende, dansende, vrije kind wordt aan banden gelegd; de mens wordt van jongs af aan gerobotiseerd. Digitalisering doet daar dus nu een extra grote duit in het zakje. Social media en games hebben de mens in hun grip. De mens lijkt niet in staat (het goede) te kiezen. Is dat dan de vooruitgang?

2. “Met de komst van de technologie kunnen we veel meer”. Deze stelligheid is dus onterecht?

Huibrecht Boluijt: We kunnen inderdaad veel en steeds meer. Maar met meer weten is de wereld er niet beter op geworden. Weten is niet perse wijsheid. De mens is in werkelijkheid geen verstandig wezen, want men kan blijkbaar het verstand, de kennis niet goed gebruiken. Er is een andere grootheid, als gezegd het voelen, wat z'n eigen wetten kent. Bovendien, hoe meer men weet, hoe meer men vergeet en hoe meer we moeten erkennen niet te weten of minder te weten van het groter geheel. BIG DATA en algoritmen zouden de nieuwe religies worden; wijsheid die het Goddelijke zou benaderen Ik geloof dat niet. Het is kille feitenstapeling, leggen van materiele verbanden. De wijsheid van het hart, de liefde zo u wilt, ontbreekt daarbij. Dit gaat over de esoterie, de wijsheid van het verborgene. Technologie is de exoterie, de wijsheid van het uitwendige, het waarneembare. Deze twee werelden botsen volgens de wetenschap, wat immers gestoeld is op waarneming, logica en verifieerbaarheid.

Google, als BIG DATA-bron genereert alleen maar waargenomen en waarneembare feiten. Zaken die het hoofd bezig houden. Dat mensen in het leven als vanzelf moeite hebben met kiezen heeft te maken met de kracht van het hart. Dit conflicteert met de kennis van het waarneembare, het hoofd.

3. Is de opkomst van de technologie en robotisering een bedreiging voor de mens? En hoe moet de (basis)school omgaan met de neiging van jongeren meer en meer te willen gamen, en socializen via social media i.p.v. face to face.

Huibrecht Boluijt: Er is niets nieuws onder de zon. De strijd tussen hoofd en hart zal een strijd zijn die nooit beslecht zal worden. In alle tijden probeerde men te (be)grijpen wat het leven voor zin had. De angst die ontstond vanaf het moment dat we wilden/konden gaan beredeneren wat we voelden heeft ons nooit meer losgelaten. En het verstand probeert nu juist het gevoel voor te zijn. Vele wetenschappers geloven dit ook, dat de rede bestaat nog voordat het hart kan spreken. Vanaf de eerste tijden, toen de mens nog niet belast was met de rede stond men echter dicht bij de natuur. Men was één met de externe natuur en de eigen innerlijke natuur. Met het toenemen van de hersencapaciteit is men gaan geloven in de verklaring (het kunnen kraken van de code) van het leven. Het is echter niets meer dan het beteugelen van angst. Daar waar wetenschappers religieuze mensen niet zelden beschuldigen van het feit dat zij willen geloven in een God omdat ze anders hun angsten niet de baas kunnen lijkt ook de wetenschap zijn wortels te hebben in ditzelfde moerasgebied.

Bij het zogenaamde dataïsme is de verzameling data de bron van het gezag. Dit kan de religie niet vervangen zoals wetenschappers beweren. Want het gevoel, de liefde, het verlangen te verbinden ontbreekt. Laat de wetenschap zich daar nu eens op storten.

Technologisering (en wetenschap) zijn echter geenszins slecht, evenmin als religie (mits gepraktiseerd volgens het eenvoudige principe van wat men wil dat u niet geschiedt doe dat ook een ander niet). Robotisering is een rijkdom. Voortgekomen uit een deel van onze (scheppende) natuur. Maar het kan nooit de rol van het hart en de liefde vervangen. Een machine kan leren denken maar niet voelen. Voelen is geen verzameling van data.

Laat kinderen daarom in het basisonderwijs leren socialiseren i.p.v. alleen maar programmeren. Dit om te voorkomen dat het kind van het 'zelf' zal verdwalen. Het 'zelf' wat bestaat uit denken en voelen. Door de ontmoeting met de ander leert men zichzelf kennen. Daarmee lopen we in het Westen achter, ook al denken we in onze kenniseconomie voorop te lopen.

We moeten onszelf weer (fysiek en emotioneel) gaan ervaren i.p.v. (rationeel) weten hoe we functioneren. Mensen die leven in culturen, waarin men vaker echte sociale contacten heeft (face tot face) en waarin meer rust en stilte 'hoorbaar' zijn, rapporteren namelijk veel meer sereniteit en levensgeluk dan zij die leven in individualistische en hoog technologische samenlevingen.

Het is niet 'ik denk, dus ik besta', nee de mens is: 'ik voel dus ik ben uniek en onvervangbaar'.